

A PEDAGÓGIA FEJLŐDÉSÉNEK NÉHÁNY TENDENCIÁJARÓL

1. Sajtónkban rendszeresen publikálnak a pedagógiai tudomány művelői olyan cikkeket és előadásokat, amelyekben elemzik a pedagógia aktuális feladatait és problematikáját. A Pedagógiai Tudományok Akadémiája elnökségének koordinációs bizottsága által készített összegező tervekben, a párt és a kormány alapvető direktíváinak megfelelően megjelölték a kutatómunka alapvető irányait és problémáit.

2. A pedagógia tudománya egyelőre még nem tesz eleget a társadalmi igényeknek. Annál nagyobb örömmel köszöntjük a szovjet neveléstudományokra jellemző folyamatokat, amelyek azoknak észrevehető gazdagodásáról és az elméleti színvonal általános emelkedéséről tanúskodnak. Az 1960–70-es években különösen észrevehető érdeklődés nyilvánult meg az elméleti, különösen metodológiai problémák, a filozófiai-pedagógiai jellegű kutatások, a szociológiai-pedagógiai munkák, a pszichológia eredményeinek a bázisán feldolgozott didaktikai koncepciók iránt. Ezek megalapozták a szovjet iskola továbbfejlődésének a lehetőségét. Így nyugodtan vethetünk fel néhány olyan elvi kérdést, amelyeket meg kell vizsgálni a metodológia tárgykörében.

3. A *filozófia* növekvő befolyásáról részben olyan kutatási tények tanúskodnak, hogyan tanulmányozzák az alapkérdéseket, hogyan valósulnak meg a pedagógiai jelenségekben a dialektika törvényei és más filozófiai kategóriák. (Ezekhez tartoznak: a nevelés ellentmondásai, a pedagógiai folyamat objektív és szubjektív tényezői, az oktatás mozgató erői, a mérték kategóriája, stb.).

Az ilyen kérdésselvetés ellenérvei abban foglalhatók össze, hogy a filozófiai kategóriák feltárása nem a konkrét tudományok művelőinek a feladata, hanem a filozófusoké. Amikor ezzel például pedagógiát művelő tudós kezd foglalkozni, akkor nem marad más számára, mint hogy a filozófia ismert igazságaihoz pedagógiai illusztrációt válogasson. Ezek a kritikai elképzelések komolyak és annak megfelelően súlyosak, amennyire védenek a már korábban elterjedt hibák megismétlődésétől. Az ilyen szemlélet mégis egyoldalúnak tűnik. Nem szabad elfelejteni, hogy a dialektika törvényei (és más kategóriák) megtalálják mind a pedagógiában, mind a minőségileg más folyamatokban a megvalósulás sajátos, specifikus formáit.

Ha a filozófus a pedagógiai jelenségek tanulmányozásához fog, akkor ezt csak abból a célból teszi, hogy kimutassa az általánost, nem pedig a bennük rejlő specifikust. Ennek a specifikumnak a tanulmányozása a pedagógiával foglalkozónak a feladata. Az ideológiák harcának feltételei között az ilyen filozófiai-pedagógiai kutatásoknak nemcsak szűk pedagógiai, hanem egyúttal ideológiai jelentősége is van.

4. A pedagógiai jelenségek *szociológiai* aspektusainak kutatása három módon valósulhat meg: a pedagógiával foglalkozók és szociológusok komplex tudományos munkájának szervezésével, a pedagógiai problémák bekapcsolásával a szociológia rendszerébe, a szociológiai rendszerek alkalmazásával a pedagógiai kutatások folyamatában. Napjainkban tovább kell bővíteni a közös munkákat. Azért, hogy a belátható jövőben teljesebben és sokkal nagyobb tudományos megalapozottsággal alkalmazást nyerjenek a szociológiai módszerek a pedagógiában, fontos még idejében olyan pedagógiai szakembereket képezni, akik ismerik ezeket a módszereket.

5. A modern *pszichológia* alapján a didaktikai koncepciók feldolgozása tudományunk vitathatatlanul legnagyobb eredménye. A pszichológia és más tudományok emberrel kapcsolatos adatainak felhasználása nem fosztja meg a pedagógiával foglalkozó kutatót az önállóságtól, s nem lealacsonyítja, hanem felemeli tudományos státuszát. Természetesen csak akkor, ha ez az asszimiláció megfelel bizonyos tudományos feltételeknek. Ezeknek a feltételeknek a jelentősége abban áll, hogy a pszichológia adatait úgy kezeli a kutató, mint szükséges, de nem elegendő premisszát a pedagógiai következtetésekhez. Sajnos, még erős az a tendencia, amely ilyen vagy olyan pszichológiai információkból közvetlenül pedagógiai következtetésekre jut, s ez a koncepciók egyoldalúságához vezethet.

A maga idejében L. Sz. *Vigotszkij* felhívta a figyelmet az általánosító elmélet szükségességére, de rámutatott ennek a szükségességnek paradox következményére is: a pszichológia különböző irányainak a követői csak a saját koncepciójukat tekintették egyetlen igaz elméletnek. Ez a magyarázat nekünk is segít abban, hogy helyesen értelmezzük a kutatási területek most kialakuló szétválását és elkülönülésük folyamatát.

6. Az utóbbi években mind gyakrabban válnak a pedagógiai kutatások tárgyává *összetett folyamatok, minőségek, fogalmak*. Ezek a kutatások két jelenségnek a kölcsönös kapcsolatát vizsgálják. Például: pedagógiai elmélet és gyakorlat, technológia és etika, kultúra és elmélet, az oktatás tudományossága és elsajátíthatósága. A mai tudomány tipikus tendenciája, az ismeretek szintetizálása, kitűnően megnyilvánul az ilyen munkákban, de a megnyilvánulás szférája korlátozott marad. Kiszélesedését elő fogja segíteni a különféle jelenségek, folyamatok, állapotok kölcsönös viszonyának a tanulmányozása, mindenekelett a tanulók tevékenységének formái és eltérő személyes tulajdonságaik, ugyanakkor az egységes, sokösszetevőjú rendszerek kutatása, elsősorban a pedagógiai eszközök rendszerei és azok kapcsolata a programmal és a nevelés eredményeivel.

7. Néhány pedagógiai elvet, ahol összehasonlításra van szükség, most még többnyire *egyéni*leg kutatnak (például: programozás, vagy az oktatás problémája). A nevelésemlemben felvetődik a különféle megközelítések szembeállítás (például: meggyőzés és kényszerítés). Ahhoz, hogy pontosabb megoldásokat kapjunk, *összehasonlító kutatásokat kell végezni*.

8. *Nagyon érződik a pedagógiában az olyan kutatásoknak a szükségessége, amelyek lehetővé teszik a pedagógiai folyamatok általános és rész-jellemzőinek az elkülönítését*: nevelés és oktatás a nevelés egészében, az oktatás egyes fajtái egyik oldalról, a nevelés összehasonlítása a többi szférával. A jellemzők ilyen összehasonlításának a hiánya különösen a pedagógia oktatásában okoz problémát. Az összehasonlító kutatások szükségesek azért is, mivel napjaink pedagógiája elkerülhetetlenül bővíti tárgyát. Az ilyen bővítés lehetővé teszi a tudomány egyes oldalainak a tartalmi szembeállítását és a tudománynak szüksége is van az effajta összehasonlításra.

9. A kutatás perspektíváit azok a vizsgálódások jelentik, amelyeket a *pedagógiai folyamatok* (lehetséges értelmezés-irányok) *fejlődése és felépítése* kijelöl. Az ilyen alapvető irányvonalak: a tapasztalástól a tudatosságig, a közösségtől az egyénhez, a rendszertől a részekhez – speciális tanulmányozást igényelnek. Ez annál inkább szükséges, mivel ezek a meghatározó jellemzők egészében a pedagógiai folyamathoz kapcsolódnak. A pedagógiai folyamat fejlődését egészében jellemzi az alapvető irányok világos körvonalazása és ez lehetővé teszi a neveléstudomány és didaktika sok részkérdésének a megoldását.

10. Az utóbbi években olyan problémákat kutatnak, mint az általánosítások az oktatás folyamatában, a hipotézisek alkalmazása, tény és elmélet az oktatás folyamatában. Az ilyen problematika lehetővé teszi a didaktikában az *ismeretelméleti és pszichológiai aspektusok összekapcsolását*. Lehetővé teszi az oktatás lényegének elmélyültebb kutatását és teljesebb felhasználását a megismerés lényegének modern elképzeléseiről.

11. Napjainkban különösen aktuálissá vált a tudományos nyelv, a *világos terminológia kidolgozása*. Ez a tendencia érvényesül a pedagógiában is. A problémakör lényegének egységes értelmezése egyelőre azonban hiányzik. Rendszerint a fogalmak és szak kifejezések alkotják a tudományos apparátust. Ez önmagában teljesen helytálló, de csak egy funkciót valósít meg. Az adott kapcsolatban fontos hangsúlyozni, hogy mielőtt valami új a kutatások *eszköze* lehet mint tudományos fogalom, az az korábban reális folyamatok és jelenségek megelőző vizsgálatának az *eredményeként* formálódik meg. Az ilyen kutatások elengedhetetlenül különböző diszciplínák keretében folynak: neveléstudomány, didaktika, szakmódszertan stb. Mégis, mikor a pedagógia világos terminológiai rendszeréről van szó, feltétlenül mást is figyelembe kell venni.

Világos terminológiai rendszert nem lehet úgy létrehozni, hogy a részpedagógiai diszciplínák által kidolgozott fogalmakat összegezzük. Mindez a kutatás tárgya és eredménye egyidejűleg csak így lehet hatékony eszköz az új tudományos feladatok megoldásában. Az általános jelentőségű eredmények asszimilálása – amelyeket a pedagógiai ismeretek összessége fejlődésének köszönhetünk, az olyan problémák kutatása, amelyeknek minden pedagógiai diszciplína számára elméleti jelentősége van és azok kereteiben nem oldható meg –, az általános pedagógia feladata. A világos terminológiai rendszer kidolgozása általánosítható jellegű feladatokhoz kapcsolódik, ezért következképpen az általános pedagógia hatásköre.

12. A pedagógiai kutatások alapvető irányait előrejelezve fontos felmérni a pedagógia gyakorlati szükségleteit, a praktikus feladatok „átdolgozását” az elmélet nyelvére, a pedagógia fejlődésének belső logikáját, a pedagógia készségét a felvetett problémák megoldására. Az ülészak előadásában előreláthatóan sok probléma megfogalmazódik. Előadásunkban csak a pedagógia fejlődésének néhány tendenciájára utaltunk, amelyeket reméljük figyelembe lehet venni a pedagógiai kutatótevékenység előrejelzésének a folyamatában.